

Turkish Studies

International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 12/29, p. 51-72

DOI Number: <http://dx.doi.org/10.7827/TurkishStudies.12480>
ISSN: 1308-2140, ANKARA-TURKEY

Article Info/Makale Bilgisi

Referees/Hakemler: Doç. Fuat AKDENİZLİ –
Yrd. Doç. Dr. Handan TUNÇ – Yrd. Doç. Dr. Meyrem DEVECİ

This article was checked by iThenticate.

İKİNCİ MEŞRUTİYET DÖNEMİ KADIN DERGİLERİNİN GÖRSEL TASARIMI

*Rahşan Fatma AKGÜL**

ÖZET

İkinci Meşrutiyet Dönemi Osmanlı kadınlarının kimlik ve toplumsal varlıklarını kanıtlama savaşına başladıkları dönemdir. Osmanlı devlet politikası, imparatorluğun bütünlüğünü koruyabilmek açısından modernleşme yolunda adım atmanın zorunluluğunu fark ettiği için sosyal ve siyasal hayatı etkileyecek kurum ve kuruluşların gelişimini destekledi. Başta İstanbul olmak üzere bu dönem; büyük kentlerde yeni okullar, yeni gazeteler ve yeni bir yaşam anlayışını yansıtan batı felsefesini benimsetmeyi amaçlayan siyasal hareketlerin yoğunlaştığı bir dönemdir. 1908’ de iktidarı ele geçiren jön Türkler ordunun modernizasyonu yanında orta gelir grubunun entelektüel ve siyasal gelişimi için önemli adımlar atmışlardır. Kadın hareketinin ilk adımları modernleşme bilincinin serpilmeye başladığı bu döneme rastlar.

Kadınların İslami bakış açısıyla sınıflandırılması ve Osmanlı toplumsal yaşamının güçlü ataerkil yapısı kadın hareketlerinde kat edilen yolun çok sayıda engelle karşılaşmasına neden olmuştur. Araştırma Osmanlı kadını hareketinin kadın dergilerine yansımaları boyutunda ele alınacaktır. Grafik tasarımcı olan araştırmacı bu dergileri makaleleri boyutunda değil özellikle görsel yansımalar sunan görüntülü söylemleri ile ele alacaktır. Osmanlı’ da ki kadın hareketi Batı’ da olduğu gibi cinsiyetçi politikalara karşı bir cinsel kimlik savaşı olmasının dışında Doğulu kültür kimliğinin modernizasyonu açısından da farklılık taşımaktadır. Bu nedenle incelenecek kadın dergilerinin içerikleri bir yandan kadın haklarını meşrulaştırmaya yönelik düşünceleri içerirken, büyük ölçüde de modernleşmek isteyen, erkeğin yanında yer alan, onu destekleyen modern yaşantının koşullarını gerçekleştirebilen Batılı kadın teması öne çıkarılarak işlenmiştir. Kadın dergilerinin modernleşme ile feminizmi bir arada yansıtılmaları nedeniyle görsel analizler yalnızca feminist söylemlerin sunumunu değil Osmanlı kadınının modernizmi algılayış biçimini de kapsamıştır.

Anahtar Kelimeler: İkinci Meşrutiyet dönemi, kadın dergileri, dergi kapak tasarımı.

* Yrd. Doç. Dr. Yüzüncü Yıl Üniversitesi Grafik Tasarım, El-mek: rahsan.7@hotmail.com

VISUAL DESIGN OF THE SECOND CONSTITUTIONAL MONARCHY PERIOD WOMEN'S MAGAZINES

ABSTRACT

The Ottoman women started to participate in the struggle of proving their identity and social presence during the second constitutional monarchy period. Since the Ottoman state policy noticed that it was necessary to take a step for modernization to protect the integrity of the empire, it supported the development of institutions and organizations to affect social and political life. During this period, political movements intensified that aimed to adopt the western philosophy reflecting the cognizance of new schools, new newspapers and new life in large cities primarily in Istanbul. Young Turkish Party captured the power in 1908 and took important steps for the intellectual and political progress of the middle income group in addition to the modernization of the army. The first steps of the women's movement coincide with this period, when the modernization awareness started to disperse.

Categorization of women with the Islamic perspective and the powerful patriarchal structure of the Ottoman social life caused the path covered in women's movements to face with numerous obstacles. The investigation discussed the Ottoman women's movement as a reflection in women's journals. The researcher, who is a graphics designer, discussed these magazines with their expressions including images that presented especially visual reflections rather than in the dimension of their articles. The women's movement in the Ottomans was a gender identity battle against sexist policies like in the west and in addition it had differences in terms of modernization of the eastern cultural identity. Therefore, the contents of the women's magazines that were studied consisted of the ideas to justify women's rights, and on the other hand, the theme of western women, who wished to become modernized substantially, took place by their men and supported them, and carried out modern life's conditions, was revealed and discussed. Visual analyses not only encompassed the presentation of feminist expressions but also the modernism comprehension manner of the Ottoman women since women's magazines reflected modernization and feminism together.

STRUCTURED ABSTRACT

Introduction

The efforts for political, social, economic and legal change in the 19th century Ottoman Empire caused solid steps to be taken in the Second Constitutionalist Period. The concepts of centralization, secularization, liberation came forward as concepts affecting women's political movements. The woman, who wanted to gain social status, chose the way of conveying her expectations to the society through newspapers and magazines. The idea of woman's playing a role in the politics of social change was defended in the Terakki Newspaper, which was published in 1868 for the first time. It was published as the newspaper supplement with the subheading "Newspaper for Muhadderat (Muslim Women)" in

Turkish Studies

1869. This publication, which was accepted as the first women's magazine, was created with letters sent by educated women.

Şükûfezar Magazine published in 1886, is the first magazine whose owner was a woman. In 1895, the "Women's Magazine", whose majority of the head writers were women, was the female magazine published for the longest period of time. There was a significant increase in women's magazines, the number of female journalists and writers increased rapidly with the declaration of the Second Constitutionalists Period in 1908. After the women's magazine "Demet" published in 1908, feminism reached the society by means of publication as a more clearly pronounceable view. The magazine "Mehasin" published in 1908 is the first colored women's magazine. While the "Mehasin" magazine continued to defend women's rights, it also brought the Ottoman nationalism to the fore. In the Republican period, Halide Edip Adivar, who attracted attention with her intellectual identity, opposed the Ottoman woman's tendency towards the wrong ways from time to time in the westernization movement, criticized the effort of westernization which remained at the level of imitation.

The "Woman" magazine, published in 1911, started to be issued after the declaration of the Second Constitutionalists Period. The use of the word woman as a magazine name was thought to be the sign of the beginning of a Turkish movement to be underlined. The magazine is a publication of the Ottoman Müdâfaa-i Hukuk-ı Nisvan Society, which undertook the struggle of the rights of the Ottoman women. While this magazine made an effort to ideologically present the movement of feminism without using the word feminism, the magazine, which had nationalist ideology, was careful not to use the western terminology directly.

Visual Explanations of Women's Magazines

38 women's magazines were published from 1869 to 1927 during the modernization and renovation processes that started with the Reforms. The visual elements in the designs of the magazines were designed with methods in which illustrations and photographs were used within the printing conditions of the period. The "Mehasin" magazine published in 1908 was the first magazine to have readers with images created from colored pages.

The visual designs of women's magazines were designed to reflect the status of the woman that was desired to be seen, which was featured in magazine content to a large extent, and the period's images of femininity were used with simple drawings especially on the covers. The main topics covered in women's magazines created the thematic starting point of the cover design.

The participation of women in social life was one of the most important themes. It was desired that the woman reflected the modern Ottoman woman with an identity that protected family integrity by being educated and having a profession. In the photographs used in image design, the woman focused on intellectual and social issues and she was highlighted by her intellectual style which was one step ahead of her feminine identity. The woman was not totally independent and she was

not liberated in her relations with the opposite gender. It was not the gender that was brought to the fore but the woman's sexual identity being harmonious with the modern Ottoman ideals.

It was often defended that the creation of modern Ottoman society would be strengthened by women being educated who were responsible for the upbringing of future generations. The identity of a faithful, open-minded, dignified woman who had contemporary knowledge was seen as a guarantee for the healthy growth of future generations. The necessity of educating women on the basis of professional competence, especially in the fields of health, arts and education, became the subject of many articles. The figure of a young woman who was getting piano training was depicted in modern clothes on the cover of "İnci" magazine, which is the subject of the review. The face and the posture of the figure; reflects a presumptive appearance of an innocent, decent young girl in the learning discipline.

The marriage phenomenon, which the women's magazines handled in the widest sense, kept together the debate of new family law that needed to be developed in the modernization process. The idea that male and female relationships can be developed based on the non-sexual friendship out of marriage were often brought to the agenda in the magazines. The modern Ottoman family that was formed by educated men and women, in which gender discrimination was minimized, was encouraged without totally breaking away from Turkish and Ottoman traditions. The theme of a young girl dreaming about the ideal spouse was visualized on the cover design of "Kadınlık" magazine, in which the articles discussed the issue of women's right to choose their spouses. The young girl in the visual, holding the booklet that is in the form of a heart over her chest, wants to convey the opinion which implies that apart from social expectations, love lies within the anticipations of her own romantic world.

Motherhood, the idea that it is the most virtuous side of the female identity, was argued with many examples in women's magazines. The "Kadınlar Dünyası" magazine cover, which began to be published in 1913, was designed with a family photograph suitable for modern mother depiction. The image of educated, loving, affectionate young mother reviewing a book with her daughters emphasizes the contemporary mother identity.

The effort to get the rules of conduct, which would determine the woman's identity and status in social life, adopted were among the most important topics of the magazines. The sociologists and intellectuals, who saw degeneration as a danger in the modernization process, emphasized what they were expecting from women about creating an identity without ignoring moral values and social sensibility. The cover of the "Hanımlara Mahsus Malûmat" magazine was designed with an illustration that reflected the content of the magazine, the morality and decency. The woman in the cover illustration carries the codes of modern, chaste and serious female. The image represents the educated woman with healthy social relations who is not isolated from social life, not having difficulty in expressing her opinions and can actively participate in life; it reflects a powerful woman with her sitting position and body language.

Turkish Studies

Women's clothing in the Ottoman, which accelerated the westernization initiative with the Second Constitutionalists Period, was considered as a sign of westernization on a large scale. While some of the magazines approved western clothing, some journals claiming to protect traditions published their arguments that extremism in western clothing should be avoided. The transformation of women's clothing was not only a problem of patriarchal order. At the same time, it had importance in economic sense in terms of the control of consumption. For this reason, on one hand, the new model garments that bore the traces of Paris fashion were introduced through the press, on the other hand, the share allocated to the woman in the family budget was tried to be kept under control. In many issues of "Kadınlara Mahsus Gazete", it was argued that women in business and home life should be trained about clothing and cosmetics. On the cover of the "Süs" magazine, published in 1924 and is the subject of the study, there is a photograph of a woman doing making up. The woman in the visual is an elegant feminine woman, whose hair has been done, preparing dinner in stylish clothes. The woman, fully involved in social life, was reflected.

The most important role of the married woman was accepted as the domestic economy, which is the ability to manage the family economy. In some issues of "Mehasin" magazine, the analysis subject of the study, western kitchen and table rules were evaluated in the context of women's education. At the very time, the magazine defended that eating together was indispensable for social communication. The fact that an elegant woman's portrait holding a salad plate in her hand was given in a frame in the form of a wine glass on the cover of the mentioned issue strengthened the emphasis on the modern woman.

An important intellectual transformation took place in the literate Ottoman woman who could easily reach the views of Western feminist schools. Although the concept of feminism was not expressed directly, the consciousness in the field of freedom, equality and property rights became widespread in society through women's magazines. During the Second Constitutionalists Period, the first magazine that discussed women's political position was "Demet" magazine. Apart from modernism project, the women writers who developed a feminist point of view and comprehended the concept of woman's legal life and importance of education started to find place in various magazines; they also shed light on the early years of the Republic with their remarkable determinations.

Just before the declaration of the Republic, "Süs" magazine changed its publishing principles by taking the themes of the national struggle and the War of Independence, instead of the war on women's rights. It became a media organ that praised the efforts of the modern Ottoman woman to take part in political life. In this magazine cover, which is the subject of the study, "the image of Young Halide Edip", was given in a black and white photograph. Halide Edip represents the intellectual woman with serious goals in the image.

Result

From the Second Constitutionalists Period to the Republican Period women's magazines have become one of the sociological sources of an important change that can be called Westernization or modernization in

the Ottoman society. When the magazines are thoroughly examined, it is observed that the Second Constitutionalists Period woman was on a quest. Magazines, on one hand, thought that making the female identity visible, which Islam does not tolerate, was sufficient for westernization, on the other hand, they wanted to see the woman, recognized by nationalist women's movements, as a human resource that could undertake serious tasks the in social development.

Women's magazines published issues covering themes such as social life, education, feminism and political life, fashion, house management, and so on. The visual designs of the mentioned magazines were designed with illustrations related to the content. It was observed that the color print was used only on the covers due to the due to lacking in printing technology.

When the designs were examined with their common features independently of their contents, it has been observed that besides integrating the western appearance woman with the ideal woman image, women's magazines depicted an identity through drawings for women which emphasized an educated and confident woman, who was a loving mother and who gave support to the man.

Keywords: The second constitutional monarchy period, women's magazines, magazine cover design

Giriş

19. yüzyılda Osmanlı Devleti'nde yaşanan siyasal, sosyal, ekonomik ve hukuksal değişime yönelik gösterilen çabalar İkinci Meşrutiyet Döneminde somut adımların atılmasına neden olmuş, merkezileşme, laikleşme, özgürleşme kavramları kadın siyasal hareketlerini etkileyen kavramlar olarak öne çıkmıştır. Toplumsal statü kazanmak isteyen kadın, gazete ve dergiler yoluyla beklentilerini topluma iletme yolunu seçmiş, kadın derneklerinde etkin görevler üstlenmiştir. Toplumsal değişim politikalarında kadının rol üstlenmesi fikri ilk kez 1868'de çıkan Terakki Gazetesi'nde yer almıştır. Gazete 104. sayısında "Üç Hanım İmzalı" yazıda vapur yolculuğunda kadınlara ayrı yer verilmesini sorgulamış bu görüntünün erkekler açısından taşıdığı olumsuz imajı tartışmıştır. Bu ilk girişimin ardından 1869'da "Muhadderat (Müslüman Kadınlar) için gazetedir" alt başlığıyla 48 sayı Terakki-i Muhadderât gazetesinin eki olarak yayımlanmıştır. İlk kadın dergisi olarak kabul edilen bu yayın eğitilmiş kadınların gönderdikleri mektuplarla oluşturulmuştur. Bu mektupların içeriğinde zaman zaman eğitim zaman zaman da Batılı yaşam yöntemleri anlatılmakta ve özellikle İngiliz gazetelerinde yer alan kadınların siyasal yaşantıya katılımına ilişkin çabaları övgü ile bahsedilmekteydi.

Kadınlara yönelik hazırlanan dergilerin yayın ilkelerinde, "Kadınlığa dair nafi (yararlı) şeylerden bahseder" tümcesi ile dergilerin yayın ilkelerini açıkça belirtmesi zorunluydu. Dergiler okuyucu kadına seslenirken onları anne, eş ve ev yaşantısının yöneticisi olarak düşünüyordu. Bu nedenle dergilerde bir yandan kadının sosyal statüsü tartışılırken, diğer yandan modadan çocuk bakımına kadar pek çok konuda ansiklopedik bilgi veriliyordu.

1883'te çıkan "İnsaniyet Dergisi" ne kadar yazıların yazarları kadın olmakla birlikte erkek imzasıyla yayımlanmak zorunda kalıyordu. Ancak bu dergiye gönderilen tehditkâr bir kadın mektubu ile alışkanlıklar değişmiş, kadın yazarlar kadın isimleri ile yazılarını yayımlatmaya başlamışlardır. (Çakır, 2013, syf.64)

Turkish Studies

1886’ da yayınlanan Şükûfezar Dergisi, sahibi kadın olan ilk dergidir. İkinci Abdülhamit’ in desteği ile yayınlanan Mürüvvet gazetesi, dünya kadınlarından yazılar yayımlayarak kadının yetenekleri ve kültürel düzeyini öne çıkarmıştır. Şair, edebiyatçı ve müzisyen Osmanlı kadınlarının ürünlerine yer veren gazete, kadınların eğitimi konusunda toplumu bilgilendirici çok sayıda makale yayınlamıştır. 1895 yılında başyazar kadrosunun büyük çoğunluğu kadın olan “Hanımlara Mahsus Gazete” en uzun süreli yayımlanan kadın dergisi olmuştur. Derginin amacında yeni bir “nesil yetiştirmek” ön plana çıkarılmıştır. Bu gazete kadını yalnızca iyi bir anne ve eş olarak değil, aynı zamanda bilim ve sanat alanında varlık gösteren, erkek iktidarına karşı kendi iktidarını oluşturmayı başarmış Osmanlı kadını kimliği olarak benimsemiştir. Araştırma “Hanımlara Mahsus Gazete” nin görsel yansımalarını analiz konusu yaparken, bu derginin yalnızca yurt içinde değil yurt dışında da ilgi görmüş olmasını kriter olarak ele almıştır. (Çakır, 2013, syf.64-65)

1908’de İkinci Meşrutiyet’ in ilan edilmesiyle kadın dergilerinde önemli ölçüde artış olmuş, kadın gazeteci ve yazar sayısı hızla artmıştır. 1908’de yayınlanan “Demet” adlı kadın dergisinin ardından feminizm daha açıkça telaffuz edilebilir bir siyasal görüş olarak topluma yayın yolu ile ulaşmıştır. Feminizm kavramı gündeme getirilirken kadının siyasete katılımı ve kadın mesleklerinin sınırlılığı konusu ön plana çıkarılmış, ilk kez geleneksel düşüncenin kadına bakışı tartışma konusu edilmiştir. Bununla birlikte kadın dergilerinde çalışan yazarlar Gayrimüslim Osmanlı kadını olarak nitelendirilmiştir. Ancak bu tepkiler kadın yazarlar tarafından güçlü bir biçimde göğüslenerek modernizm ile feminizm arasındaki bağ Batı örnekleri ile sık sık gündeme getirilmiştir.

1908 yılında yayınlanan “Mehasin” adlı dergi ilk renkli kadın dergisidir. “Demet” dergisinde tanınan çok sayıda yazar bu dergide de yer alarak kadının entelektüel çabaları ve kadın dernekleri hakkında yazılar yazarak feminizmi gündemde tutmuşlardır.

“Mehasin” dergisi bir yandan kadın hakları savunuculuğunu sürdürürken diğer yandan Osmanlı milliyetçiliğini de ön plana çekmiştir. Cumhuriyet döneminde de entelektüel kimliği ile dikkat çeken Halide Edip Adivar (Halide Salih) Osmanlı kadınının batılılaşma hareketi içinde zaman zaman yanlış yollara yönelmesine karşı çıkmış, taklit düzeyinde kalan batılılaşma çabasını şiddetle eleştirmiştir:

Kadın dergilerinin Osmanlı kadını Avrupalı kadının seviyesine çıkarmak için çabaladıklarını söyler. Avrupalı kadın yaratmanın en kısa yolu seçilmiştir. Fransız modeli idol olarak alınmış ve taklit edilmektedir. Hayali-şirsel bir idol yaratılmakta kadınlarımız gerçekçi olmayan bu idole benzetilmeye çalışılmaktadır. Aslında taklitte belirli bir kültürü benimsemek Osmanlılarda eski bir hadisedir. Önceleri Acem kültürünü benimsemiştik. Edebiyat alanında başlayan bu süreç tüm hayatımıza yayılmıştı. Şimdide Fransız Kültürünü benimsemeye çalışmaktayız. Oysa Osmanlı toplumu (kadınıyla beraber) medeni ve içtimai bir evrimden geçtikten sonra büyük milletler arasına girecektir. (Akpolat, 2015, s. 141)

Halide Edip gibi çok sayıda “Mehasin” yazarı kadın haklarını savunsa bile kadına verilen sorumluluklar sınırlandırılmıştır. *Kadının kendisi nedir? Bu tartışılmamıştır. Kadının hep kendi hayatını erkeğine, çocuğuna ve vatanına vermesi arzulanır. Salt erkek yazarlar değil, kadın yazarlarda aynı fikirdedir... Dergi dönemin siyasal formunu benimser yani Osmanlıcıdır. Batıya yöneliminden ötürü ise pozitivisttir. (Akpolat, 2015, s. 142)*

1911 yılında yayımlanan “Kadın” dergisi İkinci Meşrutiyet’in ilanının ardından çıkmaya başlamıştır. Kadın kelimesinin bir dergi olarak kullanılması altı çizilecek bir Türkçe akımının başlatılma işareti olarak düşünülmelidir. O güne kadar ev işi hizmetlerinde çalışanlara “kadın” kelimesi kullanılırken, elit kesime “hanım” sözcüğü kullanılmaktadır. Aynı tarihlerde Fransa’da yayınlanan “Femina” dergisi ile benzer yaklaşım gösteren “Kadın” dergisi: *örtülü, iffetli dinsel değil çalışan özverili kadın çağrışımı taşıyordu. (Denman, 2010, s. 4)*

Turkish Studies

Latince kadın sözcüğünün Türkçe karşılığı olarak kadın sözcüğünün kullanılması Cumhuriyet döneminde de devam eden modernleşme projesinin ilk işaretidir.

1921 yılına dek yayımı süren “Kadınlar Dünyası” dergisi araştırmanın en önemli kaynaklarından biri olmuştur. Dergi Osmanlı kadınlarının hak mücadelesini üstlenen Osmanlı Müdâfaa-i Hukuk-ı Nisvan Cemiyeti’ nin bir yayın organıdır. Bu dergi feminizm hareketini feminizm sözcüğünü kullanmadan ideolojik olarak sunma çabası gösterirken, milliyetçi ideolojiye sahip olan dergi, Batı terminolojisini doğrudan kullanmamaya dikkat etmiştir.

Kadın Dergilerinin Görsel Anlatıları

Tanzimat’la başlayan modernleşme ve yenileşme süreçlerinde 1869 yılından başlayarak 1927 yılına kadar 38 kadın dergisi yayınlanmıştır. İlk dergi Terakki-i Muhadderat gazetesinin 48. sayısına eklenen, kadının toplumsal yaşama katılımı amacıyla gerçekleştirilen ek dergiden oluşmuştur. Bütün dergilerde; İkinci Meşrutiyet’in ilanının sağladığı modernleşme atmosferi içinde kadınların eğitimi, toplumsal gelişmeye katkıda bulunan, böylece toplumun gelişmesinde aktif rol alacak kadın kuşağının oluşturulması amaçlanmıştır. Dergilerin tasarımlarında görsel öğeler, dönemin yayın koşulları içerisinde yer alan illüstrasyon ve fotoğraf kullanılan yöntemlerle tasarlanmıştır. İlk kez 1908 yılında 12 sayı olarak çıkan “Mehasin” dergisi diğerlerinden farklı bir tasarım anlayışı göstererek, renkli sayfalarından oluşturulmuş resimlerle okura ulaştırılmıştır.

Kadın dergileri şu temalarda gruplandırılabilir:

1. Kadın ve sosyal yaşam
2. Eğitim
3. Evlilik, Aile ve Çocuk Bakımı
4. Terbiye ve Ahlak
5. Giyim moda kozmetik
6. Ev idaresi ve mutfak
7. Feminizm ve Siyasal Yaşam

Kadın dergilerinin görsel tasarımları büyük ölçüde dergi içeriklerinde yer alan kadının görülmesi istenen statülerini yansıtmak biçimde tasarlanmış, dönemin dişilik imgeleri basit çizimlerle özellikle kapaklarda kullanılmıştır. Kadın dergilerinde ele alınan temel konular kapak tasarımının tematik çıkış noktasını oluşturur.

Kadın ve Sosyal Yaşam

Kadının sosyal yaşama katılımı en önemli temalardan biridir. Kadının eğitimi ve meslek sahibi olarak aile bütünlüğünü koruyan kimliği ile modern Osmanlı kadını yansıtmak istenmiştir. Görüntü tasarımlarında kullanılan fotoğraflarda kadın, düşünsel ve toplumsal konulara odaklanmış, okuryazar kimliği dişiliğinin önünde yer alan entelektüel tarzı ile öne çıkarılmıştır. Ancak bu tasarımlarda da belirleyici olan modern erkeğin nasıl bir kadın tasarladığına ilişkin görüntüdür. Kadın bütünüyle bağımsızlaşmış ve karşı cins ile ilişkilerinde özgürleşmiş değildir. Modern dünyaya kendini kabul ettirmek isteyen siyasal bir kararın görsel imgeleri seçilmiştir. Öne çıkarılan cinsiyet değil, kadının cinsel kimliğinin modern Osmanlı ideallerine uyum göstermesidir. Söz konusu dergilerde yer alan makaleler büyük ölçüde Türk olma kimliğini de öne çıkaracak biçimde iffetli, eğitimi Türk kadınının toplumsal sorumluluklarını tartışmıştır. Kadının sosyal hayata katılımı erkek egemen toplumsal yapıdan vazgeçiş değil, modern Müslüman Türk toplumunun kadın kimliği için seçilen rolün yansımaları olmuştur. Araştırmada yer alan örnekler incelendiğinde kullanılan fotoğraflardaki kadın figürleri, okuma ve yazma eylemi gerçekleştiren eğitimi kadın görünümünü içermektedir. Ancak dergilerin bir kısmında görüntülenen kadın bütünüyle batılı kılık kıyafet içinde gösterilirken, bir kısmında Osmanlı döneminin dış giyimi olarak kabul edilen peçesiz çarşaf içinde

yansıtılmıştır. Aynı amacı gerçekleştirmek isteyen söz konusu kadın dergilerinin arasındaki temel fark ideolojiktir. Kadını Batılı kıyafetler içerisinde yansıtılan dergiler bütünüyle modernleşmeyi evrensel bir olgu olarak kabul ederken, diğerleri modernleşmenin Müslüman ve Türk olma gelenekleri ile çatışmaması gerekliliğini savunmuşlardır.

Resim 1. Demet Dergisi

Resim 2. Kadınlar Dünyası

Resim 3. Musavver Kadın

Dergi sayfa tasarımında diğer bölümlerde de sık karşılaşılabilecek olan dişiliğin simgesi olarak çiçek çizimlerine sık sık yer verilmiştir. Yayınlanan kadın dergilerinin bir kısmında dergi adı, İstanbul'da yaşayan yabancı kadınları da okur kitlesi arasında gördüklerini kanıtlayacak biçimde kapak tasarımlarında dergi adlarını İngilizce ve Fransızca dillerinde yazılmıştır.

Eğitim

Modern Osmanlı toplumunun oluşturulmasında gelecek kuşakların yetiştirilmesinden sorumlu olan kadınların eğitimi ile güçleneceği görüşü, dergi makalelerinde sıklıkla savunulmuştur. Dindar, açık görüşlü, ağırbaşlı ve çağdaş bilgi birikimine sahip kadın kimliği, gelecek kuşakların sağlıklı yetişmesi için bir garanti olarak görülmüş, kadınların özellikle sağlık, sanat ve eğitim alanlarında mesleki yeterlilik gösterecekleri ölçüde yetiştirilmeleri gerekliliği çok sayıda makalenin konusu haline gelmiştir. Bu görüşler savunulurken kadının eğitime yönelik özgün eğitim kurumlarının da sayılarında artış görülmüştür. Özgün eğitim kurumlarının yanı sıra orta yaş kadınlarının eğitime yönelik kadın dershanelerinin açılmış olması, “eğitilmiş kadın” olgusunun bir devlet politikası olduğu yönünde de ipuçları taşımaktadır. Bütün kadın dergilerinin ele aldığı eğitilmiş kadın zaman zaman üst yönetimlere kadar görev alacak entelektüel kadını kast ederken, bir kısmı belli meslek gruplarında kadını görmeyi yeterli bulmuştur.

İnceleme konusu olan “İnci” dergisinin kapağında, piyano eğitimi alan genç kadın figürü yer almaktadır. Bir erkek öğretmen eşliğinde piyano eğitimi alan genç kadın modern giysiler içinde betimlenmiştir. Ancak figürün yüz ve duruş dili neşeli ve eğlenen bir kadını değil romantik, masum, terbiyeli bir genç kızın öğrenme disiplini içindeki duruşunu yansıtmıştır. Figürlerin yer aldığı mekânda üst gelir grubunda batılı yaşam tarzını seçmiş aile konutu imgeleri bulunmaktadır. Bu dergi 1919–1923 yılları arasında yayını sürdürürken yayın amacını “ev kadınlarının” aile hayatına, “iş kadınlarının” da iş hayatına yardımcı olmak olarak belirlemiştir. Bu ibare ile batılı anlayışla gelişen modern Türk ailesi savının altı çizilmiştir.

Turkish Studies

Resim 4. İnci, 1919–1923

Evlilik, Aile ve Çocuk Bakımı

Toplumsal cinsiyet problematiğinde evlilik olgusu önemli ipuçları veren, toplumsal tercihleri hukuk sistemi içerisinde belgeleyen temel toplumsal olgulardan biridir. Kadın dergilerinin en geniş biçimde ele aldığı evlilik olgusu, modernleşme sürecinde geliştirilmesi gereken yeni aile hukuku tartışmalarını da bir arada tutmuştur. Erken evlilik, görücü usulü ile evlilik, boşanma gerekçeleri, evliliğin meşru ve kutsal sayılması, evlilikte görev ve otorite olgusu, tek eşlilik ve evlilik öncesi arkadaşlık ilişkileri sık tartışılan konular olmuştur. Zaman zaman kadın yazarlar ve kadın okurların mektuplarıyla bu konular kadın dergilerinin özel sayılarını da oluşturmuştur. Kadın erkek ilişkilerinin evlilik dışında cinselliğe dayanmayan arkadaşlık temelinde geliştirilebileceği görüşü kadın dergilerinde sıklıkla gündeme getirilmiştir. Bütünüyle Türk ve Osmanlı geleneklerinden kopmadan eğitilmiş erkek ve kadınların oluşturacağı cinsiyet ayrımcılığının en aza indirildiği modern Osmanlı ailesi teşvik edilmiştir.

İkinci Meşrutiyet' le başlayan resmi nikah uygulaması kadın dergilerinde destek bulmuş ve geleneksel yöntemlerin yarattığı sakıncalar sık sık anlatılmıştır. Modernleşmenin ailede başlayacağı fikri çok sayıda yazar makalesinde yer almış ve bu makalelere kadın dergileri büyük ilgi göstermiştir. Bazı kadın dergileri ilan yoluyla eş bulma ve ideal eş anketleri ile geleneklerden kopmayı somut yayın faaliyeti ile gerçekleştirmek istemiştir.

Turkish Studies

International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 12/29

Resim 5. Kadınlık Dergisi, 1915-1916

İnceleme konusu olan “Kadınlık” dergisi kapağı, 1915-1916 yıllarında yayınlanan ve kadın haklarını sıklıkla gündeme getiren bir dergi olmuştur. Eş seçiminde kadının söz hakkı konusunu ele alan makalelerin bulunduğu bu dergi, kapak tasarımında ideal eş hayali kuran genç kız teması ile görselleştirilmiştir. Fotoğraf tekniği ile verilen görüntüde yer alan genç kız, kalp formundaki kitapçığı göğsünde tutarak, toplumsal beklentilerin dışında kendi romantik dünyasının beklentileri içinde aşkın yer aldığını seslendirmek istemiştir. Özellikle sevmek ve sevilmek kriterlerinin kolayca dile getirilmediği evlilik görüşlerinde, artık kadının aşk içermeyen bir beraberliği istemediğine ilişkin söylem bu fotoğrafla da ön plana çıkarılmıştır. Fotoğrafta aşkı umut eden genç kız batılı örneklerinde olduğu gibi cinsel doyumunu arzulayan dişilik imgelerini taşımamaktadır. Burada masum, romantik, hayal kuran genç kız imgesi, aşkın seksüel boyutunu örtmeye yönelik bir çabanın izlerini taşımaktadır.

Kadının varlık nedenlerinden biri olarak görülen çocuk yapma ve çocuk eğitimi, Osmanlı toplumu için vazgeçilmez konulardan biri olmuştur. Kadın dergilerinde bir yandan çocuk bakımı pratiklerine ilişkin bilgiler verilirken, büyük oranda çocuğun eğitimi ile ilgilenen anne kimliği üzerinde durulmuştur. Geleneksel çocuk bakımındaki anne çocuk ilişkisi eleştirilmiş, aile büyüklerinin değil doğrudan annenin çocukla ilişkisi savunulmuştur. Annelik olgusunun kadın kimliğinin en erdemli yanını oluşturduğu görüşü birçok örnekle savunulmuş, toplumsal düzenin çocuğa annenin vereceği ilk bilgilerle sağlanacağı, bireyin kişiliğinin bu yıllarda oluştuğu önemle vurgulanmıştır.

Çocuk eğitimde kız çocuklarının eğitimi bütünüyle annenin sorumluluğunda sayılmış, kız çocuklarının ergenlik dönemi problemlerinin anne ile olan ilişkilerinde başladığı yönünde uyarılar yapılmıştır. Ayrıca Batılı modern aile içinde annenin çocuklar üzerinde etkili, eğitici, sevecen ve verici olması ideal anne özellikleri olarak kabul edilmiştir.

Turkish Studies

Resim 6. Kadınlar Dünyası Dergisi, 1913

Analiz konusu olan 1913'te yayınlanmaya başlayan "Kadınlar Dünyası" dergisi kapağı, modern anne betimlemesine uygun bir aile fotoğrafı ile tasarlanmıştır. Kızları ile birlikte bir kitabı inceleyen eğitilmiş, sevecen, müşfik genç anne fotoğrafı kadının çağdaş anne kimliğini vurgular niteliktedir. Annenin kız çocuklarıyla geleneksel anlamda dikiş nakış eğitiminde değil, bir kitap yoluyla iletişim kurması, çocukların yüzlerindeki neşeli ifade ve annenin şefkatli tavrı fotoğrafta belirgin biçimde izlenebilmektedir. Bir model olarak sunulan görüntü aslında ideal çocuk anne ilişkisini yansıtır.

Terbiye ve Ahlak

Toplumsal yaşam içinde insan ilişkilerini konu eden bu ilişkilerde kadının toplumsal kimliği ve statüsünü belirleyecek davranış ve kuralları benimsetme çabası kadın dergilerinin en önemli konuları arasındadır. Modernleşme süreci içerisinde yozlaşmayı bir tehlike olarak gören toplum bilimciler ve aydınlar kadın dergileri yoluyla modernleşen Osmanlı toplumunda kadının gücünü arttırırken, ahlaki değerleri ve toplumsal duyarlılıkları göz ardı etmeden kimliklerini oluşturmaları bekler. İslami ve milli değerleri aşındırılmadan kadın kimliğinin toplumsal hayat içinde yer alabilmesi toplumun ortak ahlak kriterlerine uyumu ile olası görülmüştür.

Kadın dergilerinde sıklıkla konu edilen terbiye olgusu bir ölçüde görgü kurallarını da kapsar. Toplumsal hayat içerisinde eğlenmek, yemek yemek ve sohbet etmek belli erdem kodlarıyla kadına sunulur.

Turkish Studies

International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 12/29

Resim 7. Hanımlara Mahsus Malûmat, 1894-1896

1894-1896 yılları arasında yayın yapan “Hanımlara Mahsus Malûmat” isimli kadın dergisinin kapağı, derginin içeriği olan ahlak ve terbiye konusunu yansıtan bir illüstrasyonla tasarlanmıştır. Kapak illüstrasyonunda yer alan kadın modern, iffetli ve ciddi kadın kodlarını taşımaktadır. Toplumsal hayattan tecrit edilmemiş, toplumsal ilişkileri sağlıklı, eğitilmiş, görüşlerini ifade etmekte güçlük çekmeyen ve yaşama aktif olarak katılabilen kadını temsil eden görüntüde oturuş ve beden dili bütünüyle güçlü kadını yansıtmaktadır.

Giyim Moda Kozmetik

Tarih boyunca giyim örtünme gereksinimi dışında kültürel ve ideolojik bir göstergesi olarak toplumların önem verdiği ve ekonomilerinin büyük bölümünü ayırdıkları bir alan olmuştur. Kadın giyimi devletlerin ideolojik seçkisi konusunda önemli ipuçları taşır. Bütün inanç sistemleri kadın giyimini toplumsal normlarla ölçeklendirip, normların dışına çıkan kadınları toplum dışında bırakma ile tehdit etmiştir.

İkinci Meşrutiyet’le birlikte batılılaşma girişimini hızlandıran Osmanlı’da kadın giyimi, büyük ölçüde batılılaşmanın göstergesi sayılmış, bir kısım dergiler batılı giyimi onaylarken; gelenekleri koruma savında olan bir kısım dergiler ise batılı giyimde aşırılıklara yer verilmemesi gerektiği savlarını yayınlamışlardır. Moda, tesettür, peçe, korse, yüksek ökçeli ayakkabı ciddi makalelerin konusu olmuş; ataerkil yapının kadın giyimi ile dejenere olma olasılığı üzerinde durulmuştur. Türkçülük ideolojisini savunan kadın dergileri ise kadın giyiminde milli bir kıyafet oluşturma kaygılarını açıkça ifade etmişlerdir. İslamiyet, Türkçülük ve modernleşme kavramları en yoğun biçimde kadın giyimi üzerinde tartışılmıştır.

Kadın giyiminde gayrimüslim kadınların büyük kentlerdeki etkisi önemlidir. Özellikle eğitilmiş zengin Müslüman kadınlar, gayrimüslim kadınların giyim biçimlerini örnek almakta sakınca görmemişlerdir. İkinci Abdülhamit’in basın sansürlerinden etkilenmeyen moda dergileri ve

Turkish Studies

gazeteleri, batılı giyimin ahlaki bir dejenerasyon olmadan değişime uygun bir model olarak benimsenebileceğini savunmuşlardır.

Kadın kıyafetlerindeki dönüşüm yalnızca ataerkil düzenin problemi değil aynı zamanda ekonomik anlamda tüketimin kontrolü açısından da önem taşımaktaydı. Bu nedenle basın aracılığıyla tanıtılan yeni model giysiler bir yandan Paris modasının izlerini taşıırken, diğer yandan da kadına ayrılan aile bütçesindeki pay kontrol altında tutulmaya çalışılmıştır.

Osmanlı modernleşme sürecinin kadın giyimindeki kırılma noktası, kadının örtünmesi zorunluluğunun aşılmasıyla olmuştur. Yüzyıllarca uygulanmış olan bu kriter, herhangi bir yasal düzenleme olmadan yavaş yavaş ve sessizce modayla yer değiştirmiştir. Bazı kadın dergilerinde süslenme ve moda konusunda entelektüel eleştirilerde yer almış olmasına karşın, moda ile kapitalizm arasındaki ilişki entelektüellerin çabasıyla hafifletilememiştir.

Resim 8. Hanımlara Mahsus Gazete, 1893-1908

Araştırmada inceleme konusu olan dergilerin görsellerinde moda büyük ölçüde Paris merkezli 19. yüzyıl moda anlayışını yansıtan fotoğraflarla tasarlanmıştır. 1893-1908 yılları arasında yayınlanan “Hanımlara Mahsus Gazete” birçok sayısında iş ve ev yaşantısındaki kadının giyim ve kozmetik konusunda eğitilmesini savunmuştur. İnceleme konusu olan sayıdaki iç sayfa tasarımı bütünüyle 1900’lü yılların Avrupa modasının tanıtımına ayrılmıştır. Bu tanıtımda kıyafetler illüstratif çizimle sunulmuş, her kıyafetin kumaş ve dikiş özellikleri ayrı ayrı açıklanmıştır. İşlevsel anlamda görüntü sunumu yapılan dergi, zaman zaman belli terzi ve Paris mağazalarından sipariş verilmesine de aracılık eden katalog olma işlevini üstlenmiştir.

Turkish Studies

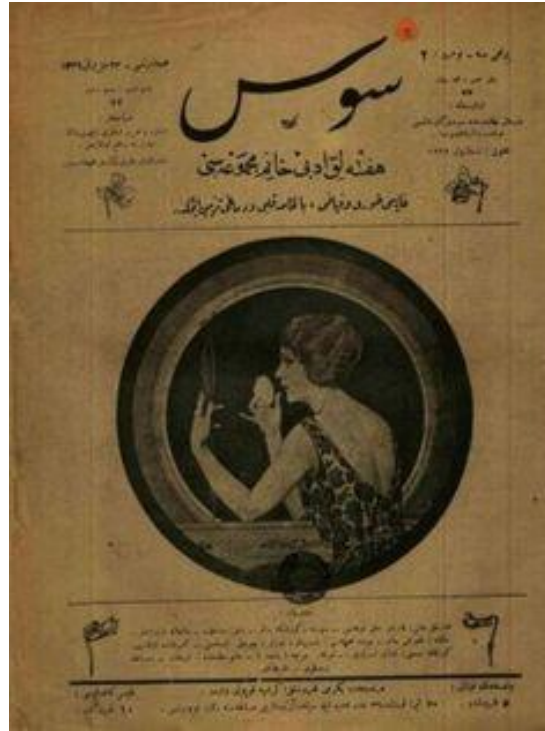
International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 12/29

Resim 9. Hanımlara Alemi Dergisi, 1912

İçeriği bütünüyle modaya ayrılmamış olsa da kadın imajının modern görünümü içerikten bağımsız olarak sık sık dergi kapaklarının tasarımında kullanılmıştır. Hemen hemen bütün kadın dergilerinde bu yöntem modernleşme ideolojisinin yaygınlaşması için seçilmiştir. Görüntüde yer alan zarif, ince masum ve romantik görümlü kadın, aşırılıkları olmayan modern Osmanlı kadını için seçilmiş bir imajdır. Ekonomik anlamda üst gelir grubunun dikkatini çekmeyi amaçlayan fotoğraflık tasarım, kentli kadının kendisini fotoğraftaki kadınla bütünleştirebileceği olasılığını sunmuştur. Modern ev mekânında betimlenen zarif kadın görüntüsüyle modanın yalnızca sosyal ortamlarda değil aile yaşantısı içinde de önem taşıdığı görüşünün altı çizilmiştir.

1924 yılında yayınlanan “Süs” dergisi konularını bütünüyle modaya ayırmış ve bu konuda kadınların eğitilmesi gerektiğini savunan bir dergi olmuştur. Süs dergisi çıkardığı 55 sayıda bütünüyle batılı kadın imajını onaylamış, İslami ve Türkçü ekoller karşısında modernleşmeyi kaçınılmaz bir süreç olarak kabul etmiştir. Cumhuriyet’in ilk yıllarına rastlayan yayın dönemi olmasına karşın Süs dergisi yine de Osmanlı dönemi dergisi olarak kabul edilmelidir. Osmanlıca yayın yapan dergi İstanbul sosyal hayatını merkeze almış, henüz Cumhuriyet idealleri konusunda yayın yapmaya başlamamıştır.

Resim 10. Süs Dergisi, 1924

İnceleme konusu olan dergi kapağı makyaj yapan bir kadın fotoğrafını içermektedir. Görüntüdeki kadın, akşam yemeği hazırlığı yapan şık giyimli ve saç bakımı tamamlanmış zarif bir kadındır. Bu görüntü sadece makyaj yapan bir kadın imajı ile anlamını sınırlamamaktadır. Bütünüyle sosyal yaşama katılmış, gündelik hayatın alışkanlıklarında yerleşik alışkanlıkları olan kadın yansıtılmıştır. Tasarımda makyaj yapan kadın fotoğrafı pudra kapağındaki ayna formu içine yerleştirilmiştir. Tasarım izleyici ile doğrudan ilişki kuruyor, ona bakan okuyucuyu sayfadaki pudra kapağı formu ve figürün kendisi ile özdeşleştiriyordur.

Ev İdaresi ve Mutfak

Geleneksel anlamda kadının toplumsal statüdeki en önemli yeri, aile içindeki rolü olarak kabul edilir. Bu rolün kapsamı evlilikle bağlantılı olarak düşünülmelidir. Evli kadın rolü gereği ailenin ortak olarak tükettiği ekonomiyi yönetme işlevi, ev idaresi olarak kabul edilir. İyi bir eş ailesinin geçimi için çalışan erkeğin kazandığı parayı doğru ve dengeli biçimde harcayabilen ve bu harcamalarda kötü günleri de akılda tutarak tasarruf edebilen kadın kimliği olarak tanımlanmıştır. Bu nedenle kadın dergilerinin büyük bir kısmında yer alan makaleler, kadının aile bütçesini oluşturup doğru ve planlı harcama yapma yöntemleri hakkında bilgiler verir.

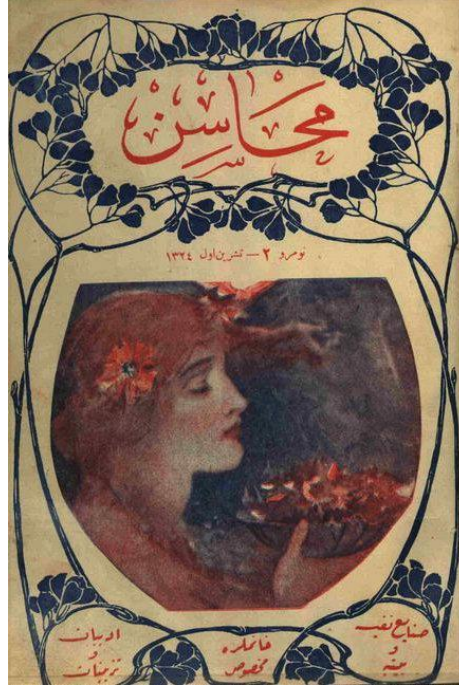
Evinde huzuru bulmak ev idaresinin başarısıyla ölçeklendirilir. Hatta erkeğini mutlu etme yolu olarak aile bütçesi yönetimi anahtar başarı olarak sunulur. Kadın satın alınan her ürünü geliri ölçüsünde hesaplayabilmeli, tüketimi günlere göre eşit biçimde bölebilmeli, satın alınanların saklanması ve korunması için uygun kiler koşulları hazırlayabilmelidir. Ev idaresinin en önemli kriteri, ne kadar sınırlı bir gelir olsa da komşu ve arkadaşlar arasında bu sınırlılık hissettirilmeden ekonomik davetlere bütçe ayrılmasıdır.

Turkish Studies

International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 12/29

Söz konusu bu düzenlemeler yapılırken kadının becerileri erkek tarafından zaman zaman övülerek teşekkür ile teşvik edilmeliydi. Ev idaresinin en önemli parçası beslenme giderleri idi. Bir yandan aşırı harcama yapılmadan ailenin tüm üyelerinin doğru beslenmesi sağlanırken, bir yandan da yeme alışkanlıklarında modern dünyanın gereksinimleri karşılanmalıydı. Kadın dergileri mutfak bilgilerini büyük ölçüde Batılı mutfak alışkanlıklarıyla sunuyor; sofrta düzenlerinin davet masaları biçiminde düzenlenmesini öneriyordu. Büyük ölçüde masa görgü kuralları, aile ile birlikte olması düşünülen sosyal çevre ile tasarlanıyordu.

Osmanlı geleneğinde kadın küçük yaştan başlayarak yemek pişirme beceresi ediniyordu. Bu nedenle kadın dergileri daha çok yemeklerin sunumu ve saklanması üzerine pratik bilgiler vermeyi gerekli görüyorlardı. İngilizce ve Fransızca yemek kitaplarından yapılan çevirilerle Batılı mutfaklar hakkında bilgi veriliyordu. Ev idaresi ve mutfak bölümünde ilk defa beslenme alışkanlıkları sağlık bağlamında ele alınıyor, Osmanlı mutfağının geleneklerinde yer alan yağ kullanımı sınırlandırılmaya çalışılıyordu.

Resim 11. Mehasin Dergisi, 1908

Araştırmanın analiz konusu olan “Mehasin” dergisi 1908 yılında çıkmaya başlamış, modernleşme ideolojisini savunurken bu sürecin aile ile gerçekleşebileceği savlarını benimsetmek istemiştir. Bazı sayılarında Batılı mutfak ve sofrta kurallarını kadın eğitimi kapsamında değerlendiren dergi, bir arada yemek yemenin sosyal iletişim için vazgeçilmez olduğunu savunmuştur. Söz konusu sayının kapağında elinde salata tabağı tutan zarif bir kadın portresi yer alır. Kusursuz rüya gibi bir akşam yemeğini tamamlayacak Fransız şarabını çağrıştıracak biçimde portre, kadeh formu içine yerleştirilmiştir. Henüz alkollü içeceklerin reklam ve tanıtımının açıkça yapılamadığı bu yıllarda, üstü kapalı olarak Batılı yemek alışkanlıklarında şarap bir gereklilik ve gelişmişlik kriteri olarak sunulmuştur.

Turkish Studies

Feminizm ve Siyasal Yaşam

Tanzimat'la birlikte gelen merkezileşme, iletişim araçlarının yaygınlaşması, eğitimde yaşanan modernizasyon ve dönüşüm Osmanlı kadınlarında kimlik bilinci konusunda bir uyanış sağlamıştır. Batı feminist ekollerin görüşlerine kolayca ulaşabilen okuryazar Osmanlı kadınında önemli bir düşünsel dönüşüm yaşanmış, feminizm kavramı doğrudan ifade edilmese bile, özgürlük, eşitlik ve mülkiyet hakları alanında yaşanan bilinçlenme, kadın dergileri yoluyla toplumda yaygınlaştırılmıştır. İkinci Meşrutiyet Dönemi yayıncılığının büyük çoğunluğunun erkek egemen gruplarca sürdürüldüğü bilinmektedir. Ancak modernleşmeyi ideolojik bir gereklilik sayan söz konusu erkek yayıncılar, kadının toplumsal konumu hakkındaki gelişmeleri feminist bir proje olarak değil; modernleşme projesi olarak algılamışlardır.

İkinci Meşrutiyet yıllarında kadının siyasi konumunu tartışan ilk dergi "Demet" dergisi olmuştur. Modernizm projesi dışında feminist bakış açısı geliştirmiş, kadının hukuki yaşamını ve eğitiminin önemini kavramış kadın yazarlar, çeşitli dergilerde yer bulmayı başarmış, kayda değer saptamalarıyla Cumhuriyet' in ilk yıllarına da ışık tutmuşlardır. İkinci Meşrutiyet'in ilanında hukuksal gelişmeler açısından kadınlar umutlandırılmış, kadın dernekleri ve vakıflarıyla yasaların iyileştirilmesi için toplumsal baskı yaratma çabaları sıklaştırılmıştır. Ancak bu çabalar ya toplumun öncelikleri olan demokratikleşme sürecinin milli değerlere dayandırılması gerekçesiyle ya da İslamiyet' in modernleşme süreci içerisinde zarar görmemesi gerektiği düşünceleri ile yavaşlatılmıştır.

Osmanlı kadın hareketinin feminizmle bağı düşünsel boyutta sürdürülürken, milli mücadele zorunluluğunu gerektiren Osmanlı'nın askeri ve siyasal çöküşünü engellemek için gerçekleştirilmek istenen bağımsızlık mücadelesi öne çıkarılmıştır. Bu nedenle Osmanlı kadın hareketi, siyasal kimliğini batı karşısında kazanmak isteyen bağımsızlık hareketi ile iç içe geçmiş ideolojik bir kimlik kazanmıştır. İlk kez kadının felsefik konulara ilgisi artmış, feminizm, bir yandan şeriatçı görüşlerin baskıcı tutumuyla savaşıırken, diğer yandan Osmanlı Devleti'ni yok etmek için çaba harcayan güçlü batı devletlerine karşı modern bir ülke olarak var olma savaşında biçimini almaya çalışmıştır.

Sabiha Zekeriya önemli Osmanlı feministlerinden biridir. Zekeriya aynı zamanda kadının ülke geleceği hakkında verilecek siyasi kararlarda önemli roller üstlenmesini talep etmiştir:

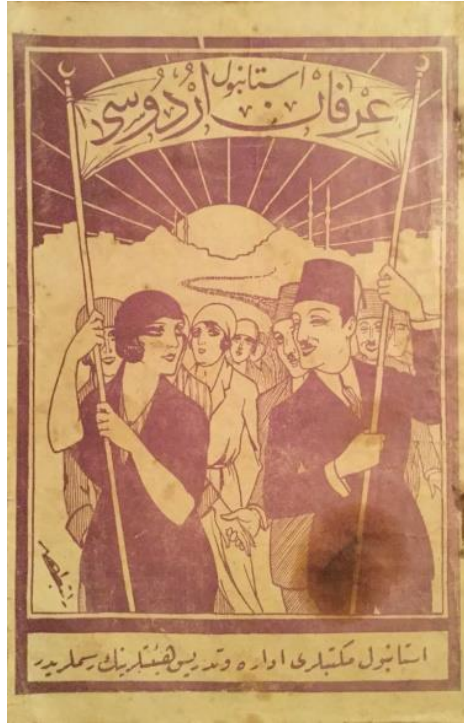
Hakkını, vazifesini bilen bir memleketin hayat ve mukadderatında erkekler kadar hak ve mevki sahibi olan bu kadınlık ekseriyetinin hayatta kendisine müdafaa iden vekillere ihtiyaç vardır. Erkekler daima kanunları yapıcı vaziyette bulundukça kadınlara karşı vakit ve tagallübe müstenid kanunlar yapıyorlar. Halbuki Türk Kadını artık erkeklerin bu mustebitane kanunlarına esir mecburiyetinden de kurtulacak kadar yükselmiştir.
(Akagündüz, 2015, s. 117)

Bütün bu gelişmeler olurken muhafazakâr basın feminizmi bir dejenerasyon olarak göstermiş, aşırılıkların milli mücadeleye yarar sağlayamayacağı görüşünü savunmuştur. Genel anlamıyla özetlenirse Osmanlı kadınının feminizmle bağı; batılı kadınlar ile karşılaştırıldığında tarihsel ve toplumsal geç kalmışlığına ilişkin problemin düzeltilmesidir.

Kadın kavramı üzerine yapılan tartışmaların yörüngesini farklılaştıran en önemli kavram, siyasal anlamda Türkçülük ideolojisi olmuştur. Osmanlı Devleti'nin üst üste yaşadığı yenilgiler milli mücadele fikrini olgunlaştırıp, kadını bu mücadelenin içinde var olmaya çağırmıştır. Özellikle I. Dünya Savaşı sonrasında Türk kadını, Türk feminizmi ve Türk milliyetçiliği aynı siyasi zeminlerde tartışılmış, kadının siyasal yaşama katılımı samimi biçimde istenmiştir. Savaşın yarattığı bunalımlı dönemi erkeklerle birlikte yaşayan kadın, batıya yönelik romantik fikirlerini sorgulamaya başlamıştır. Özellikle Halide Edip Avrupalıları oryantalist olmakla suçlamış, Türk kadınına değersizleştiren anlatımları şiddetle eleştirmiştir. Halide Edip vatansever kadın tanımında çağdaş bir

dünya görüşü ile birlikte ulusal ve siyasi fikirlerin bir arada olgunlaşması gerektiğini savunmuştur. Bu bakış açısıyla Halide Edip' e göre Türk kadını, erkeğin yanında savaşa katılan, fabrikalarda çalışan, erkekle birlikte mecliste söz hakkı olan, eğitilmiş ancak batıyı taklit etmeyen kadındır.

Türkçülük hareketiyle birlikte kadın örgütlenmelerinde milli mücadele amacı öne çıkarılmış, çok sayıda feminist kadın örgütleri de milli mücadele savaşçısı olarak yer almıştır.

Resim 12. Mehasin Dergisi, 1908

“Süs” dergisi Cumhuriyet’ in ilanının hemen öncesinde yayın ilkelerini kadın hakları savaşı yerine milli mücadele ve Kurtuluş Savaşı temasıyla değiştirmiştir. Cumhuriyet’in ilanından sonra da yayını sürdürüp, erkeklerle eşit haklara sahip olması gereken kadın olgusunu topluma benimsetmeye çalışmıştır. İnceleme konusu olan sayının kapağında mizahi bir ilustrasyonla kadınların ve erkeklerin aynı siyasal zeminde mücadelesi betimlenmiştir. Bir toplu yürüyüşü konu alan ilustrasyonda kendinden emin kadın imgesi erkeğin yanında aynı pankart altında yerini almıştır. Grup geleceği simgeleyen doğmakta olan bir güneş imgesinin önünde yürümektedir. İllustrasyon aydınlık geleceğe el ele yürüyen kadın ve erkeğin eşitliğini vurgulamaktadır.

Resim 13. Süs, 1923, Halide Edip' in Fotoğrafının Olduğu İlk Sayı

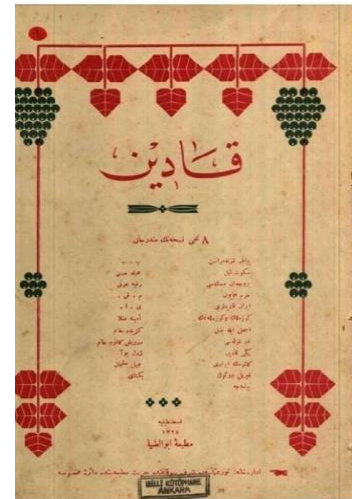
“Süs” dergisi büyük ölçüde siyasal yaşantı içinde modern Osmanlı kadınının yer alma çabasını övgüyle destekleyen bir yayın organı olmuştur. Araştırmanın konusu olan bu dergi kapağında “genç Halide Edip görüntüsü”, siyah beyaz bir fotoğrafla verilmiştir. Halide Edip görüntü de ciddi hedefleri olan entelektüel kadını temsil etmektedir. Bir idol olarak eğitilmiş Osmanlı kadınına sunulan “Halide Edip portresi” milli mücadele içinde çabalarıyla ve geniş kitlelere seslendiği uzun konferanslarıyla tanınan bakımlı modern ancak dişilik özelliklerinden çok bilgi birikimi ile öne çıkarılan entelektüel yurtsever bir kadındır.

Resim 14. Demet Dergisi

Resim 15. Kadın Dergisi

Resim 16. Kadınlar Dünyası

Turkish Studies

International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 12/29

Kadın dergilerinin kapak tasarımlarında, içerikte yer alan makaleler temasıyla doğrudan bağlantı kurulmamış tasarımlarla sıklıkla karşılaşılır.

İkinci Meşrutiyet dönemi gazete ve dergilerinin kullandığı en temel görsel malzeme türü olan illüstrasyon, Nigâr Hanım'ın ciddi ve güzel" olarak tasvir ettiği Kadın'ın sade imgelemle de bağdaşıyordu. Romantik milliyetçi düşünce dünyasında kadınların çiçeklerle sembolize edilmesi 19. yy Avrupası'nda çok yaygındı. Bu akıma uygun olarak kadın dergisi sayfa marjlarında ve makale aralarında bölümlene yapmaya da yarayan kuşlar, çiçekler ve çiçek çelenkli başlarıyla Roma kadınların andıran kadın motifleri çok sade bir görünüme sahiptir. (Denman, 2010, s.7)

Dergi tasarımlarda kadın imgesi ile bağlantı kurabilmek amacıyla çoğunlukla, illüstratif çiçek ve verimliliği temsil eden asma yaprakları gibi süsleyici imgeler kullanılmıştır. Kalp, kurdele ve kuş sembolleri de zaman zaman süsleyici unsurlar arasında yer almıştır. Bu tasarımların önemi çiçek, kalp ve verimliliğin kadını sembolize eden bilinir simgeler arasında yer almış olmasıdır.

Sonuç

İkinci Meşrutiyet'ten Cumhuriyet Dönemine kadar kadın dergileri, Osmanlı toplumunda Batılılaşma ya da modernleşme olarak adlandırılacak önemli bir değişimin sosyolojik kaynaklarından biri olmuştur. Kadın dergileri bir bütün olarak değerlendirildiğinde, bir yandan modernleşmeyi savunurken, diğer yandan dünya da benzerleri ile bağlantılı olarak ulus devlet ideolojisinin gündeme getirildiği milliyetçiliği savunmuştur.

Geleneksel ataerkilliğin modernleşme idealleri ile zayıflaması yerini milliyetçi ataerkilliğe bırakmıştır. Kadın dergileri bütünüyle incelendiğinde, İkinci Meşrutiyet Dönemi kadınının bir arayış içinde olduğu gözlemlenir. Bir yandan İslamiyet'in hoş görmediği dışı kimliğin görünür kılınması batılılaşma için yeterli bulunurken, diğer yandan milliyetçi kadın hareketleri kadını toplumsal kalkınmada ciddi görevler üstlenecek bir insan kaynağı olarak görmek istemiştir. Bu nedenle benzer konuları içeriklerine taşıyan kadın dergileri iki görüşü zaman zaman birbiri ile örtüştürmüş, zaman zamansa aktüaliteyi öne çıkaran magazin içeriğini belirgin hale getirmiştir.

Kadın dergileri şu temalarda gruplandırılabilir:

1. Kadın ve sosyal yaşam
2. Eğitim
3. Evlilik, Aile ve Çocuk Bakımı
4. Terbiye ve Ahlak
5. Giyim moda kozmetik
6. Ev idaresi ve mutfak
7. Feminizm ve Siyasal Yaşam

Söz konusu gruplarda yayın yapan dergilerin görsel tasarımları içerikle ilintili illüstrasyonlarla tasarlanmıştır. Basım teknolojisi olanaksızlıkları nedeniyle renkli basımın yalnızca kapaklarda kullanıldığı izlenmiştir. Araştırma kapsamında söz konusu içeriklerle bağlantılı tasarım analizleri gruplar biçiminde sunulurken en karakteristik örneklerin seçilmesine özen gösterilmiştir. Tasarımları içeriklerinden bağımsız olarak ortak özellikleriyle incelediğimizde; kadın dergilerinin batılı görünümdeki kadını ideal kadın imgesiyle bütünleştirmesinin yanında, eğitilmiş, kendinden emin, modern aile içinde erkeğin yanı başında ona yardımcı, sevecen anne kimliğini öne çıkaran çizimlerle betimlediği gözlemlenmiştir.

Moda, kozmetik, mutfak bilgisi gibi içerikler bütünüyle Fransız kadınına örnek alan imgelerle sunulmuştur. Söz konusu kadın dergileri büyük ölçüde eğitilmiş kadın okurları hedef kitlesi

arasında kabul etmiş, başta İstanbul olmak üzere birkaç büyük kentin sosyal yaşantısında etkili rol almışlardır.

KAYNAKÇA

Çakır Serpil (2013). *Osmanlı Kadın Hareketi*, Metis Yayınları, İstanbul.

Aka, Ü. (2015). *İkinci Meşrutiyet Döneminde Kadın Olmak*, Yeni İnsan Yayınları, İstanbul.

Akpolat, Y. (2015). *Sosyoloji Araştırmaları (Osmanlı'da Kadın Dergileri ve Sosyoloji Dergileri)*, Fenomen Yayınları, İstanbul.

Denman, F. K. (2010). *Yeni Harflerle Kadın (İkinci Meşrutiyet Döneminde Bir Jön Türk Dergisi 1908*-1909)*, Kadın Eserleri Kütüphanesi ve Bilgi Merkezi Vakfı Yayını: 34 Kadınların Belleği Dizisi No.5, İstanbul.

RESİM DİZİNİ

Resim 1. <http://kanalkultur.blogspot.com.tr/2015/10/osmanlda-bir-kadn-dergisi-demet.html>, Erişim Tarihi: 31.10.2017

Resim 2. <http://www.gramunion.com/elmasirkesi.tumblr.com/158678179670>, Erişim Tarihi: 31.10.2017

Resim 3. <file:///C:/Users/Msı/Desktop/Osmanlı%20Kadın%20Dergisi/DEMET/Kadin-dergileri.pdf>, Erişim Tarihi: 31.10.2017

Resim 4. <file:///C:/Users/Msı/Desktop/Osmanlı%20Kadın%20Dergisi/DEMET/Kadin-dergileri.pdf>, Erişim Tarihi: 31.10.2017

Resim 5. <https://i.pining.com/236x/a7/a7/3f/a7a73fdcfcc013390554dd47abd7b29b--book-jacket.jpg>, Erişim Tarihi: 31.10.2017

Resim 6. <http://bianet.org/bianet/biamag/139698-kadinlar-dunyasinda-bir-sarayli>, Erişim Tarihi: 31.10.2017

Resim7. <http://userscontent2.emaze.com/images/933076d1-8337-46cb-b72a-06f731abdcbl/d506faaf-2256-4eb7-9361-d326a67967cd.jpg>, Erişim Tarihi: 31.10.2017

Resim 8. http://mahmure.hurriyet.com.tr/foto/ask-iliskiler/turkiyenin-cinsellige-yon-veren-dergileri_39012/2, Erişim Tarihi: 31.10.2017

Resim 9. http://mahmure.hurriyet.com.tr/foto/ask-iliskiler/turkiyenin-cinsellige-yon-veren-dergileri_39012/2, Erişim Tarihi: 31.10.2017

Resim 10. https://twitter.com/Antno_Donizetti/status/869982960002453515, Erişim Tarihi: 31.10.2017

Resim 11. <http://docplayer.biz.tr/docs-images/13/31185/images/5-0.jpg>, Erişim Tarihi: 31.10.2017

Resim 12. <https://pbs.twimg.com/media/CyAWp8uXUAEWGQq.jpg>, Erişim Tarihi: 31.10.2017

Resim 13. Çakır Serpil (2013). *Osmanlı Kadın Hareketi*, s. 65.

Resim 14. <http://www.tibbiyelihikmet.com/wp-content/uploads/2015/12/2.jpg>, Erişim Tarihi: 31.10.2017

Resim 15. <http://catlazzemin.com/26-ekim-1908/>, Erişim Tarihi: 31.10.2017

Resim 16. <http://www.tibbiyelihikmet.com/wp-content/uploads/2015/12/17.jpg>, Erişim Tarihi: 31.10.2017